<u>(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)</u>

[१९९७] १ एस. सी. आर १०४८

युनियन ऑफ इंडिया आणि अन्य

विरुद्ध

शेर सिंग आणि इतर

फेब्रुवारी ७, १९९७.

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति एस. सागर अहमद]

भूमिसंपादन अधिनियम , १८९४: - कलम ४ (१) 'गैर मुमकिन पहार ' चे *संपादन - भरपाई - जमिनीच्या मालकीबाबतचा वाद - जमीन गावसभेकडे होती या आधारावर भरपाईचा दावा करणारी गाव सभा - स्वतःला त्यांचे भूमीधार असल्याचा दावा करणारे उत्तरवादी - असे मत व्यक्त करण्यात आले की जमीन ही खुदरवस्तची जमीन नसल्यामुळे, उत्तरवादी भूमिधार नसतात -- जमीन गावसभेकडे होती.*

दिल्ली भूसुधार अधिनियम , १९५४ :

कलम ३(११) , ३ (१५), ५, ७ आणि १५४ - " जमीन "-" गैर मुमकिन पहार "- धारण केलेली जमीन ही मालकाने लागवड केलेली जमीन नाही आणि त्यामुळे ती खुदरवस्त जमीन नाही - जमीन मालक म्हणून त्यांच्याकडे नसल्यामुळे उत्तरवादी त्याचे भूमीधार नसतात आणि त्यामुळे त्यांना 'गैर मुमकिन पहार ' मध्ये स्वामित्वाधिकार नसेल -जमीन गावसभेकडे निहित असेल.

हट्टी विरुद्ध सुंदर सिंग, ***[१९७१] २ एस. सी. आर. १६३, यावर अवलंबून होते.***

प्राङ्न्याय : संविधानाच्या अनुच्छेद १३६ अंतर्गत दाखल केलेली विशेष अनुमती याचिका, बोलण्याचा आदेश दिल्याशिवाय फेटाळणे म्हणजे प्राङ्न्याय नाही- भारतीचे संविधान, १९५० -अनुच्छेद १३६.

दिवाणी अपील अधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. २१८३/१९९३.

आर. एफ. ए. क्रमांक १६७/१९८६ मधील दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ३०.०५.९१ रोजीच्या निकाल आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी सी. व्ही. एस. राव तर्फे वसीम कादरी.

उत्तरवादींसाठी एम. सी. ढिंगरा, वाय. डी. नगर, एल. सी. चेची आणि के. एस. राणा.

न्यायालयाने पुढील आदेश दिला.

दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने ३० मे १९९१ रोजी आर. एफ. ए. क्र. १६७/८६ मध्ये दिलेल्या निकालावरून विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील करण्यात आले आहे.

मान्य करण्यात आलेली तथ्ये अशी आहेत की भूमिसंपादन अधिनियम , १८६४ च्या कलम ४ (१) अंतर्गत अधिसूचना सार्वजनिक प्रयोजनासाठी काही जमिनी संपादन करून प्रकाशित करण्यात आली होती. त्यामध्ये गाव सभा, तेखंड आणि उत्तरवादींनी भरपाईचा हक्क असल्याचा दावा केला. भूमिसंपादन अधिकारी/जिल्हाधिकारी अधिनियमाच्या कलम ३० अंतर्गत निर्देशनुसार भरपाई मिळवण्याचा हक्क ठरवू शकत नसल्यामुळे, जिल्हा न्यायालयाने २२ फेब्रुवारी १९८६ रोजी दिलेल्या निवडयाद्वारे आणि हुकूमनाम्याद्वारे असे म्हटले की, दिल्ली भूसुधार अधिनियमाच्या कलम ७ (थोडक्यात, 'अधिनियम ') सह वाचन केलेल्या कलम १५४ अंतर्गत संबंधित जमीन गावसभेकडे निहित आहे. त्यामुळे युनिअन ऑफ इंडियाने संपादित केलेल्या जमिनीची भरपाई मिळण्याचा त्याला हक्क आहे. त्यामुळे असमाधानी झालेल्या उत्तरवादींनी वरील अपील दाखल केले आहे. आक्षेपित निकालात उच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की "गैर मुमकीन पहार " ही लागवडीयोग्य जमीन आहे आणि म्हणूनच, कलम ७ चे स्पष्टीकरण लागू करून, ती गावसभेत निहित होण्यापासून वगळली गेली आहे. परिणामी, उत्तरवादींना मालमत्तेचे मालक असल्याने भरपाई मिळण्याचा हक्क आहे. अशा प्रकारे, विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील आहे.

सुरुवातीला, काही उत्तरवादींचे विद्वान अधिवक्ता श्री. एम. सी. ढींगरा यांनी आमच्या निदर्शनास आणून दिले आहे की या न्यायालयाने अशाच प्रकारच्या विशेष अनुमती याचिका फेटाळल्या असल्याने, हे अपील विचार करण्यायोग्य नाही. आम्हाला युक्तिवादात कोणतेही तथ्य सापडत नाही. तोपर्यंत या न्यायालयाने या अपीलसाठी आधीच अनुमती दिली होती, परंतु दुर्दैवाने, जेव्हा प्रकरण समोर आले तेव्हा आमच्यातील एकाच्या (न्यायमूर्ति के. रामास्वामी) अध्यक्षतेखालील पीठासह संबंधित पीठांच्या निदर्शनास आणून देण्यात आले नाही. परिणामी, कोणत्याही बोलण्याच्या आदेशाशिवाय काही विशेष अनुमती याचिका फेटाळल्या गेल्या. बोलण्याच्या आदेशाशिवाय विशेष अनुमती याचिका फेटाळणे हे

प्राङ्न्याय ठरत नाही, अशी या न्यायालयाच्या अनेक निर्णयांमुळे निश्चित झालेली कायदेशीर स्थिती लक्षात घेता, विधिविषयक प्रश्न मोठ्या प्रमाणात विचारात घेतला पाहिजे. त्यानुसार, आम्ही आक्षेप नाकारतो आणि गुणवत्तेनुसार आम्ही दोन्ही बाजूंच्या वकिलांचे म्हणणे ऐकले आहे.

युनिअन ऑफ इंडिया तर्फे आणि गावसभेतर्फे असलेल्या विद्वान अधिवक्ता श्री. वसीम ए. कादरी यांनी तपास आणि व्यवस्थित सादरीकरण करत, अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदी आणि हाट्टी -विरुद्ध - सुंदर सिंग, [१९७१] २ एस. सी. आर. १६३ मधील या न्यायालयाच्या निर्णय आमच्या निदर्शनास आणून दिली आहे आणि त्यांनी असा युक्तिवाद केला की या अधिनियमाच्या आणि दिल्ली भूसुधार नियम, १९५४ चा उद्देश भूमीधर, सिरदार, भाडेकरू, मालक इत्यादींचा आधीपासून असलेला हक्क, मालकीहक्क आणि हितसंबंध संपुष्टात आणणे आणि त्यांना नवीन अधिकार प्रदान करणे हा होता. अधिनियमाच्या कलम १५४ सह वाचलेल्या अधिनियमाच्या कलम १५४ च्या अंमलबजावणीद्वारे इतर सर्व जमीन गावसभेकडे निहित राहतील असेही उद्देशीत आहे. उत्तरवादी हे भूमीधर नाहीत. प्रश्नातील जमीन महसुली नोंदींमध्ये "गैर मुमकिन पहार " म्हणून नोंदवली गेली आहे, दुसऱ्या शब्दांत, ती एक पडीक टाकाऊ भूमी आहे. अधिनियमाच्या कलम ७ च्या स्पष्टीकरणात स्पष्ट केल्याप्रमाणे ती 'टाकाऊ भूमी ' च्या व्याख्येतून वगळलेली नाही. कलम ३(१३) मध्ये परिभाषित 'भूमी ', कलम ३ (११ ए) मध्ये परिभाषित 'धारणजमीन ', कलम ३ (१२) ए मध्ये परिभाषित 'खुदखस्त' आणि अधिनियमाच्या कलम ३ (१७) अंतर्गत 'मालक' या व्याख्यांसह वाचलेल्या अधिनियमाच्या कलम ५, ७, ११ आणि १५४ च्या संबंधित तरतुदींचे वाचन स्पष्टपणे सूचित करेल की गैर मुमकिन पहारच्या संदर्भात उत्तरवादी भूमीधर नाहीत. परिणामी, अधिनियमाच्या कलम ७ सह वाचन केलेल्या कलम १५४ अंतर्गत ही जमीन गावसभेकडे निहित आहे. दुसरीकडे, उत्तरवादींचे विद्वान अधिवक्ता श्री. ढींगरा आणि श्री. एल. सी. चेची यांनी असा युक्तिवाद केला की अधिनियमाच्या कलम ७ च्या स्पष्टीकरणात 'टाकाऊ भूमी ' च्या सर्वसमावेशक व्याख्येच्या अंमलबजावणीद्वारे अधिनियमाच्या कलम ११ सह वाचन केलेल्या कलम ५ अंतर्गत अधिकार प्रदान करण्याच्या उद्देशाने, उत्तरवादी भूमीधर आहेत. परिणामी, जमीन ही एक लागवडीयोग्य जमीन आहे जी त्यांना अधिनियमांतर्गत जमिनीचा हक्क देते. पुढे असा

युक्तिवादही केला जातो की, ही "गैर मुमकिन पहार " ही लागवडीयोग्य जमीन आहे, असे घोषणा करण्यासाठीच्या प्रतिनिधीक स्वरूपाचा दाव्यात दिवाणी न्यायालयाने तसे घोषित केले होते. या अधिनियमांतर्गत ही टाकाऊ जमीन असल्याचा उपायुक्तांचा निष्कर्ष योग्य नाही, या आदेशाविरूद्ध केलेल्या अपीलवर, उच्च न्यायालयाने हे प्रकरण उपायुक्तांना नव्याने निर्णय घेण्याच्या पर्यायासह परत पाठविले.पण उपायुक्तांनी तो 'गैर मुमकिन पहार ' आहे हे ठरवले नव्हते. परिणामी, उपायुक्तांनी दिलेला निहित आदेश अस्तित्वहीन आहे. त्यामुळे उच्च न्यायालयाने या प्रश्नावर योग्यच हस्तक्षेप केला होता. त्याच्या समर्थनार्थ, विद्वान अधिवक्त्याने दुसऱ्या अपीलमध्ये विद्वान एकल न्यायाधीशाच्या निर्णयावर भर दिला. त्या वतीने उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने घेतलेला दृष्टिकोन कायद्याने योग्य आहे, असा युक्तिवादही केला जातो. त्यात हस्तक्षेप समर्थनपर नाही.

संबंधित युक्तिवादांचा विचार करता, विचारार्थ उद्भवणारा प्रश्न असा आहे की : अधिनियमाखालील कलम ७च्या स्पष्टीकरणाच्या अर्थांतर्गत येणारी गैर मुमकिन पहार जमीन ही शेतीयोग्य जमीन आहे का, जेणेकरून ती अधिनियमाच्या कलम ७च्या मुख्य भागातून वगळली जाऊ शकेल का? कलम ३ (१३) एच 'जमीन' ची व्याख्या अशा प्रकारे करतेः

> " (१३) " कलम २२, २३ आणि २४ वगळता जमीन म्हणजे मत्स्यपालन आणि कुक्कुटपालन यासह शेती, फलोत्पादन किंवा पशुसंवर्धनाशी संबंधित प्रयोजनांकरिता धारण केलेली किंवा व्यापलेली जमीन आहे त्यात समाविष्टीत असलेल्या......."
>
> मान्य आहे की, संबंधित जमिनी महसुलाच्या अभिलेखावर 'गैर मुमकिन पहार ' म्हणूननोंदवल्या गेल्या आहेत. त्यामुळे शेती, फलोत्पादन, मत्स्यपालन आणि कुक्कुटपालन इत्यादींसह पशुसंवर्धन या संदर्भात जमिनी धारण करता येणार नाहीत किंवा ताब्यात घेता येत नाहीत किंवा त्यांचा वापर करता येत नाही.
>
> ' अधिनियमाच्या कलम ३ (११) अंतर्गत 'धारणजमीन ' ची व्याख्या करण्यात आली आहे, याचा अर्थ असाः
>
> "(ए)..........
>
> (ब) मालकांच्या संदर्भात, सर किंवा खुदखस्त म्हणून धारण केलेल्या जमिनीचे एक किंवा अनेक भाग.

'कलम ३ (१२ ए) अंतर्गत 'खुदखस्त' ची व्याख्या करण्यात आली आहे, म्हणजे जमीनमालकाने स्वतः किंवा त्याच्या नोकरांनी किंवा मोल मजूरांनी लागवड केलेली जमीन (सर व्यतिरिक्त).

" (ए) या अधिनियमाच्या प्रारंभी, किंवा

(बी) हा अधिनियम प्रारंभ होण्याच्या अगदी आधीच्या पाच वर्षांच्या कालावधीत कोणत्याही वेळी, अशा प्रारंभी त्याची लागवड केली गेली होती की नाही, परंतु अशी लागवड केल्यानंतर कोणत्याही वेळी भाडेकरूला भाडेतत्वावर दिले गेले नाही.

त्यामुळे वरील तरतुदींवरून हे स्पष्ट होते की गैर मुमकिन पहार ही मालकाने लागवड केलेली जमीन नाही आणि त्यामुळे ती खुदखस्त जमीन नाही.

अधिनियमाच्या कलम ५ मध्ये भूमीधरची व्याख्या अशा प्रकारे केली आहेः

"५. भूमीधर- खालीलपैकी कोणत्याही वर्गाची प्रत्येक व्यक्ती भूमीधर असेल आणि या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली भूमीधराला प्रदान केलेल्या किंवा लादलेल्या सर्व जबाबदाऱ्यांसाठी अधीन राहून त्यांना सर्व अधिकार असतील -

(ए) सर किंवा खुदखस्त जमीन धारण करणारा मालक, मालकाचे ग्रोव्हर होल्डर, पंजाब कुळवहिवाट अधिनियम, १८८७ च्या कलम ५ अंतर्गत वहिवाटदार कूळ महसूल दराने भाडे भरणारा किंवा पट्टा दवामी किंवा इस्तामरारी अंतर्गत जमीन धारण करणारी व्यक्ती, विक्रीद्वारे हस्तांतरणाचे अधिकार असलेली व्यक्ती, ज्यांना या अधिनियमाच्या प्रारंभी भूमीधर घोषित केले गेले आहे;

(बी) खंड (ए) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्यांव्यतिरिक्त भाडेकरूंचा प्रत्येक वर्ग आणि या अधिनियमाच्या प्रारंभी भूमीधर म्हणून घोषित केलेले पोट -भाडेकरू; किंवा

(क) प्रत्येक व्यक्ती, जी या अधिनियमाच्या प्रारंभानंतर भूमीधर म्हणून जमिनीवर येते किंवा जी अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदींनुसार भूमीधारी अधिकार प्राप्त करते.

परिणामी, उत्तरवादी हे भूमीधर नाहीत, कारण त्यांच्याकडे जमीन ही मालक म्हणून नव्हती आणि त्यामुळे त्यांना गैर मुमकिन पहाडमध्ये स्वामित्वाधिकार नसेल.

अधिनियमाचा भाग बी मालकांचे काही अधिकार संपादन करण्यास अनुमती देतो. या भागांतर्गत कलम ७, टाकाऊ जमिनी, सामान्य उपयोगाच्या कुरणांच्या जमिनी

इत्यादींवरील मालकीचे अधिकार गावसभेत निहित करण्याचे आणि त्यासाठी भरपाई देण्याचे प्रतिपादन करते.

"(१) संबंधित वैयक्तिक मालक किंवा मालकांचे सर्व अधिकार ओसाड जमीन, चराई किंवा जंगलातील वन उत्पादनांचे संकलन किंवा सामान्य उपयोगाच्या मत्स्यपालन जमिनींमधील मासेशी संबंधित जसे की पारंपारिक सामान्य कुरण जमीन, स्मशानभूमी किंवा दफनभूमी, स्थळांचे मार्ग, सार्वजनिक विहिरी, तलाव आणि जलवाहिन्या किंवा खलिहान्स, अश्या एक किंवा अनेक मालक आणि इतर कोणतीही व्यक्ती यांच्यातील विद्यमान कराराद्वारे समाविष्ट आहे की नाही, असे या अधिनियमाच्या प्रारंभापासून पोट कलम (२) च्या तरतुदीनुसार संपुष्टात आणला जाईल आणि उक्त करार, काही असल्यास, अशा प्रारंभापासून लागू होऊन, रद्द होतील.

परंतु, जेथे अशी जमीन या उप-कलमात निर्दिष्ट केलेल्यांव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही हेतूसाठी वापरासाठी उपलब्ध करून दिलेल्या मालकीच्या एकत्रीकरणाचा परिणाम होती, अशा एकत्रीकरणाचा परिणाम त्याच्या बदल्यात बाजूला ठेवलेली जमीन, या अधिनियमाच्या उद्देशांसाठी मूळतः या पोट - कलमात निर्दिष्ट केलेल्या उद्देशांसाठी असलेली जमीन मानली जाईल.

या पोट -कलमाच्या उद्देशासाठी स्पष्टीकरण

(i) "टाकाऊ जमीन" मध्ये शेती करण्यायोग्य आणि शेती न करण्यायोग्य टाकाऊ जमिनीचा समावेश असेल, ज्यात गावाच्या नदीपात्रातील कोणत्याही जमिनीचा समावेश असेल, जी अधिनियमाच्या कलम ६ (ए) (iii) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या आसामींनी व्यापलेली किंवा धारण केलेली असेल, परंतु लागवड न केलेले क्षेत्र वगळता -

(ए) अशा एक किंवा अनेक मालकाच्या धारणजमिनीत समाविष्ट आहे, किंवा

(बी) कलम ३ च्या खंड (१४३) मध्ये नमूद केलेल्या प्रयोजनांव्यतिरिक्त इतर प्रयोजनांसाठी २८ ऑक्टोबर १८५६ पूर्वी कोणत्याही वेळी वापरल्या गेल्या होत्या ; किंवा

(सी) कलम ३ च्या खंड (१३) मध्ये नमूद केलेल्या प्रयोजनांव्यतिरिक्त इतर प्रयोजनांसाठी २८ ऑक्टोबर १९५८ पूर्वी कोणत्याही वेळी प्रामाणिक खरेदीदाराने मूल्यासाठी संपादित केलेल्या

स्पष्टीकरणासह वाचलेल्या कलम ७ चे संयुक्त वाचन, असे दिसून येते की जोपर्यंत टाकाऊ जमीन कलम ७ मधून वगळली जात नाही तोपर्यंत टाकाऊ जमीन, पोस्चर जमीन किंवा सामुदायिक उपयुक्तता जमीन इत्यादींमधील मालकांचे हक्क गावसभेकडे निहित असतील. मालकाच्या धारणजमिनीत समाविष्ट केलेली टाकाऊ जमीन कलम ७ द्वारे विचारात घेतलेल्या टाकाऊ जमिनीपासून वगळलेली आहे.

अधिनियमाच्या कलम ११ मध्ये मालक आणि भाडेकरूंच्या वरिष्ठ वर्गाच्या बाजूने भूमीधारी हक्कांची घोषणा, नुकसान भरपाई आणि जमीन महसूल तरतूद आहे. उपकलम (1) मध्ये अशी तरतूद आहे की;

" (१) कलम १० च्या तरतुदींना अधीन राहून, उपायुक्त पुढील जमिनी धारण केलेल्याला भूमीधर व्यक्ती म्हणून घोषित करेल, म्हणजेः

(ए) पंजाब कुळवहिवाट अधिनियम, १८८७ ज्या भागांना लागू होता त्या भागातील खुदखस्त जमीन किंवा मालकाची उपवन किंवा आग्रा कुळवहिवाट अधिनियम, १९०१ ज्या भागांना लागू होता त्या भागातील जमीन किंवा खुदखस्त जमीन किंवा मालकाची उपवन;

(बी) पंजाब कुळवहिवाट अधिनियम, १८८७ च्या कलम ५ अंतर्गत वहिवाटदार भाडेकरूंच्या ताब्यात असलेली जमीन, विक्रीद्वारे हस्तांतरणाच्या अधिकारासह; आणि

(क) पट्टा दवामी किंवा इस्तामरारी अंतर्गत भाडेकरूंनी धारण केलेली जमीन विक्रीद्वारे हस्तांतरण करण्याचा अधिकारासह

कलम ११ च्या अंमलबजावणीद्वारे, भूमीधर इत्यादींच्या मालकीसह सर्व जमिनी भूमीधर अधिकार म्हणून घोषित केल्या जातील. अशा प्रकारे, हे स्पष्ट आहे की खुडखस्त जमिनीच्या व्याख्येसह वाचन केलेल्या कलम ५ च्या अंमलबजावणीद्वारे आणि अधिनियमाच्या कलम ७ अंतर्गत टाकाऊ जमीनीच्या स्पष्टीकरणाद्वारे, भूमीधरांच्या ताब्यात नसलेली जमीन, अधिनियमाच्या कलम ७ च्या कार्यक्षेत्रातील स्पष्टीकरणांतर्गत वगळण्याच्या उद्देशाने ती नापीक जमीन मानली जाऊ शकत नाही.

अधिनियमाच्या कलम १५४ मध्ये याचा काय परिणाम होईल हे नमूद करण्यात आले आहे. कलम १५४ असे वाचण्यात येते की :

"१५४. गावसभेत काही जमिनी इत्यादींचा निहित करणे - (१) या अधिनियमाच्या प्रारंभापासून -

(i) कोणत्याही धरणजमिनीच्या किंवा उपवनातील सध्याची जमीन वगळता, लागवडीयोग्य किंवा अन्यथा सर्व जमीन,

XXXXXX गाव सभा क्षेत्रात स्थित आहे, गावसभेत निहित होईल.

अशा प्रकारे, हे पाहिले जाऊ शकते की सध्या कोणत्याही मालकीच्या किंवा उपवनातील जमीन वगळता, उर्वरित सर्व जमीन, मग ती लागवडीयोग्य असो किंवा अन्यथा, अधिनियम प्रारंभ झाल्याच्या तारखेपासून गावसभेत निहित आहे.

हा प्रश्नदेखील आता अनिर्णित बाब राहिलेला नाही. हट्टीच्या प्रकरणात (उपरोल्लेखित), ह्या न्यायालयाने कायद्याच्या संबंधित तरतुदींचा अभ्यास केला आहे आणि असे मत व्यक्त केले आहेः

" अधिनियमाच्या कलम ६, ११, १३ आणि १५४ एकत्र वाचून असे दिसून येते की, कायदा लागू झाल्यानंतर, शेतीच्या जमिनीचे मालक अस्तित्वात नव्हते. जर कोणतीही जमीन मालकाच्या मालकीचा भाग असेल तर तो त्याचा भूमीदार बनला. जर तो भाडेकरू किंवा उप-भाडेकरू इत्यादी इतर कोणाच्या तरी मालकीचा भाग असेल, तर तो एकतर भूमीदार किंवा आसामी बनला, ज्यामुळे त्या जमिनीवरील मालकाचे अधिकार संपुष्टात आले.जमीन, जी मालक किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीची नव्हती, ती गावसभेत निहित होती. मालकांच्या बाबतीत, जमिनीवरील त्यांचे अधिकार केवळ मालकीच्या बाबतीतच अस्तित्वात राहिले, जे व्याख्येनुसार, कायद्याच्या प्रारंभी एकतर त्यांचे सर किंवा खुदकश असावेत. जर ती एखाद्या मालकाचे मालक किंवा खुदकश नसती, तर ती त्याची मालकी नसती आणि परिणामी, अशी जमीन कलम १५४ अंतर्गत गावसभेत निहित होईल, ज्याचा परिणाम असा होईल की मालकाचे अधिकार संपतील."

आधी सांगितल्याप्रमाणे, निर्विवादपणे महसुलाच्या नोंदींमध्ये संबंधित जमिनीची नोंद गैर मुमकिन पहाड म्हणून करण्यात आली होती. त्या परिस्थितीनुसार, ही गैर मुम्किन पहाड

जमीन, जी उत्तरवादींनी खुदखस्तदार म्हणून मालक म्हणून धारण केलेली नव्हती. परिणामी, ही जमीन गावसभेत निहित राहील. हे खरे आहे की घोषणेसाठी प्रतिनिधी म्हणून दाखल केलेल्या पूर्वीच्या दिवाणी खटल्यात, उच्च न्यायालयाने या प्रश्नावर विचार केला आहे, परंतु संपूर्ण प्रकरण मोठ्या प्रमाणावर असे म्हटले गेले आहे की "याचा अर्थ असा नाही की उपायुक्त हे प्रकरण पुन्हा ठरवू शकत नाहीत. खरे तर त्याने या प्रकरणाचा पुनर्विचार केला पाहिजे आणि आदेश कायद्यानुसार आहे की नाही हे ठरवण्यासाठी पक्षकारांचे म्हणणे ऐकले पाहिजे. तथापि, मी हे देखील स्पष्ट करू इच्छितो की यामुळे हे प्रकरण कोणत्याही प्रकारे संपणार नाही. अशा प्रकारे, जमिनीच्या स्वरूपाबाबत दुसऱ्या अपीलमध्ये उच्च न्यायालयाने कोणताही निष्कर्ष नोंदवलेला नाही. दुसरीकडे, हे प्रकरण प्रलंबित ठेवण्यात आले होते. त्या टप्प्यावर, संपादनाची प्रक्रिया सुरू करण्यात आली. परिणामी, उपायुक्तांनी पुढील कारवाई केलेली नाही. परिणामी, हा संपूर्ण विषय मोठ्या प्रमाणात होता. त्यामुळे हे स्पष्ट होते की, जेव्हा दोन विद्वान एकल न्यायाधीशांमध्ये निर्णयांचा संघर्ष होता, तेव्हा खंडपीठाने या प्रश्नावर विचार केला आहे. परंतु, त्यांनी अधिनियमाच्या तरतुदींच्या परिणामाचा योग्य विचार केला नाही आणि असा निष्कर्ष काढला की कलम ७ अंतर्गत 'टाकाऊ जमीन' च्या स्पष्टीकरणात लागवडीयोग्य, टाकाऊ आणि गैर मुमकिन पहार ही लागवडीयोग्य टाकाऊ जमिनीत समाविष्ट आहे आणि उत्तरवादी जमिनीचे मालक झाले आणि नुकसानभरपाईसाठी पात्र ठरले. वरील चर्चा लक्षात घेता, खंडपीठाने घेतलेला दृष्टिकोन स्पष्टपणे चुकीचा आहे. त्यानुसार, आम्ही निकाल रद्दबातल करतो. त्यानुसार, आम्ही उच्च न्यायालयाचा निर्णय रद्दबातल करतो आणि जिल्हा न्यायालयाच्या निर्णयाची पुष्टी करतो.

त्यानुसार अपील मंजूर करण्यात येत आहे, परंतु या परिस्थितीत, खर्च बसविण्यात आला नाही.

आर. पी. अपील मंजूर करण्यात येते.

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर

कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".